

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A szövött anyagok rendeltetésének és a tervezett díszítménynek megfelelően általában két vagy négy nyüsstel szöttek a berényi magyar paraszt szövők. Ezzel a technikai megoldással a hagyományos szötteseiket és a szokásos díszítményeiket elő tudták állítani. Szövött anyagaikat általában vászonkötésben szöttek, a díszítmények egyes változatainál alkalmaztak ripszkötést, és csak a derékaljak, valamint a zsákok szövésénél dolgoztak sávolyszövással. Ezekhez a szövési technikákhoz a négy nyüst elegendő volt.

- 1./ Két nyüsstel általában a kevésbé igényes, vagy szerényebb díszítésű textíliákat készítették: lepedőt, ponyvát, szalmazsákot, sajtruhát, de a díszes szedett mintázat szövéséhez is elegendő a két nyüst.
Mivel két nyüsstel csak vászonkötésben szöthettek, a díszítményeket bármilyen technikával, színes fonalak beszövésével érték el.
- 2./ Négy nyüsstel az igényesebb, nagyobb fonalsűrűségű - finomabb, vékonyabb fonalú - díszesebbre tervezett szötteseket, valamint a derékaljakat, zsákokat szöttek. A négy nyüst változatosabb nyüstrendek kialakítását tette lehetővé és többféle díszítési megoldására volt alkalmas.

A Berényi magyar szötteseken kétféle technikai eljárással alakították ki a díszítményeket:

- szöttek vertcsíkokat és
- szedettes csíkokat.

A vertcsíkok: tulajdonképpen szövéstechnikával kialakított csíkok, ezek készülhettek kettő, illetve négy nyüstös szövőszéken is. A vertcsík is lehetett többféle, így: sima és duplacsík.

Sima csík:

Sima csíkot a fehér láncfonal és a színes vetülék egyszerű összeszövésével alakították ki. A szövődékben mindkét szín látható egymás mellett vászonkötésben.

A díszítés változatosabbá tételére a csík két szélére vagy a közepére rokkán, vagy csak kézzel összesodrott kétféle színű vetüléket szöttek, az így keletkezett „búzakalászos”-nak, vagy „rozmaringos”-nak nevezett díszítőelemeket más technikai műfajnál is felhasználták.

Ezeket a technikákat a mezőberényi magyarok, csak egyszerűbb hétköznapi szánt textíliákon alkalmazták.

1. kép: sima csíkkal díszített magyar törülköző kötözött rojttal, piros díszítménnyel. Debreczeni János tulajdona.

Duplacsík:

A duplacsíkot kettőnél több nyüsstel szőtték, vékony vetülékfonallal, ripsz-kötésben. A kötéspontok két, vagy négy láncfonalanként ismétlődve adták meg a mindkét oldalon látható bordás felületet. Adatközlőink szerint a duplacsíkkal való díszítés igen régi eljárás, Mezőberényben mindhárom népi közösség használta. A magyar nemzetiségű szövők általában csak piros színt használtak szőtteseik elkészítéséhez.

A duplacsík sima, erőteljes színhatású, de kissé egyhangú felületét igyekeztek változatosabbá tenni. A többnyire piros színnel szőtt csíkokat eltérő színekkel, néha okkerrel váltogatták, vagy mintásan szőtték, vagy fogagták. A fogazást úgy alakították ki, hogy minden második szál fehér volt, a mintás felületet pedig, úgy, hogy egymást változtatva kétféle színű vetülékkel szőtték, fehér és piros fonallal.

2. kép: Duplacsíkkal /ripsz) szőtt magyar szakajtókendő. Piros-fehér. Debreczeni János tulajdona.

A mintás vertcsíkos szlovák szőttesek a vert és a szövött csíkok legváltozatosabb alkalmazásával készített szőttesek. Ezek szövéséhez négy nyüstre van szükség, több esetben csoportos befűzést alkalmaztak, így a felület kisebb-nagyobb kockából álló, változatos színezésű mintás sorokat alkotott.

3. kép : Vertcsíkkal szőtt magyar törülköző. Debreczeni János tulajdona.

A szedett csíkok: az egyszerű szövő technikával- a vert, vagy szövött csíkokkal- alakos díszítményeket nem tudtak kiképezni. A különböző virágos, csillagos, rozettás minták szövéséhez szedette technikát alkalmazták. A szedett csíkos szövésekor, lényegében

szálszámolásos technikával alakították ki a geometrikus, végeredményben apró négyzetekre, kockákra bontható motívumokat.

A köztudat a szedettes technika kialakulását az 1900-as évek elejére teszi, és a céhek megszűnése utáni korlátozások feloldása után válik általánossá. A szedettes csíkkal szőtt szőttesek a használatra érzékenyebbek voltak, mint a vertcsíkosak. Bizonyos nagy mintás szőtteseken nagy volt a fonákoldali fonallebegés, ezt később elsősorban a takácsmunkák hatására az ügyesebb szövők megoldották. A szedett szőtteseket - főként ünnepi alkalmakra szánt, a lakás díszítésére szolgáló szőtteseket - díszítették ezzel a technikával, vagy az olyan gyakorlati célt szolgáló darabokat, pl. szakajtokendőket, amiket nem kellett gyakran mosni.

5. kép: Mezőberényi magyar csillag-rózsás piros-fehér szedettes abrosz. A Mezőberényi Orlai Petrics Soma Kulturális Központ Muzeális Gyűjteményének a tulajdona. Lsz. 0845.

A Mezőberényi magyar szőtteseket csoportosíthatjuk funkciójuk szerint is:

- vászonruhák
- ágyneműk
- háztartási textíliák
- gazdaságok szövött anyagai.

A vászonruhák:

A háziszőttes anyagokból készült ruhafélék igen jelentős szerepet töltek be a berényi ember öltözködésében. A férfiak öltözetében az egy inget és egy gatyát jelentő „pár fehér ruha” a nők öltözetében az ingváll és a pendely nemcsak alsó, hanem felső, sőt szegények esetében a téli öltözetet is jelentette. Kiegészítették ezeket különböző, rendszerint kékre festett kötők.

Az ágyneműk:

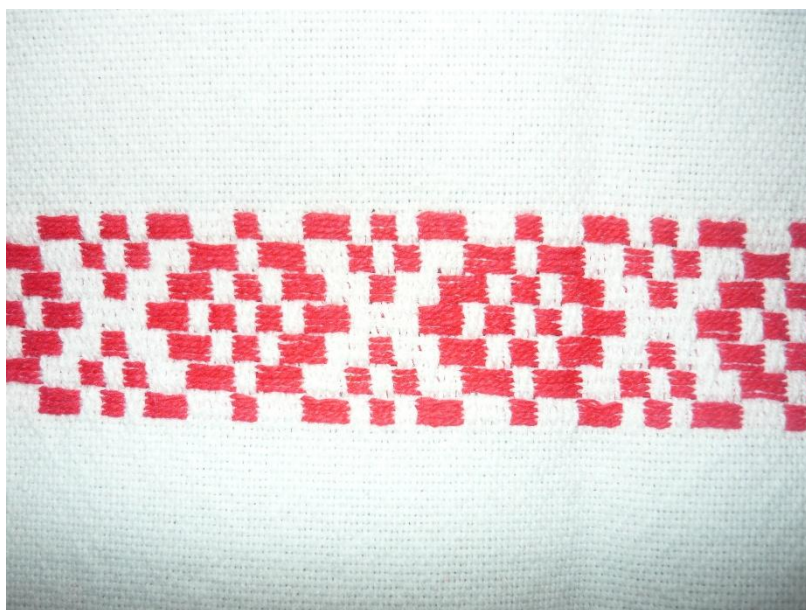
A magyar adatközlők szerint a lepedő, a derékalj és a szalmazsák készült házivászonból. A magyaroknál a párnavégeket hímzéssel díszített színes, rózsaszín, kék vagy sárga alátéttel ellátott párnavéget találunk. Házivászonból készültek a lepedők, itt elsősorban a gyermekágyas asszony ágyát díszítették csipkés fehér lepedővel, ezeket rendszerint 2-3 szélből készítették, ezzel takarták le az ágyat, hogy megvédjék a rontástól. Ezeket a lepedőket fehérített kendervászonból készítették és a csipke szintén kenderfonalból készült. A magyar adatközlők mintás szövött derékaljról nem tesznek említést.

Háztartási textíliák:

Igen szép, szövással díszített darabokat találunk a kenyérsütésnél használt szakajtóruhák, valamint a kalács és komakendők között. A kalácskendőket a lakodalmak idején használták, ebbe kötötték a magukkal vitt kalácsot; a komakendőbe a gyermekágyas asszony részére vitt élelmet kötötték. A sima szakajtókendőt egyszerűen beszegték, a komakendőt gazdagon díszítették, hosszú rojttal látták el. A módosabb magyar házaknál külön kosárkendőt is szőttek arra a célra, hogy vele a piacon megjelenjenek, ezeket nagyon díszesre szőtték, mert nem volt mindegy, hogy mivel takarták le a kosarat. Az erre a célra használt kendőt másra nem használták.

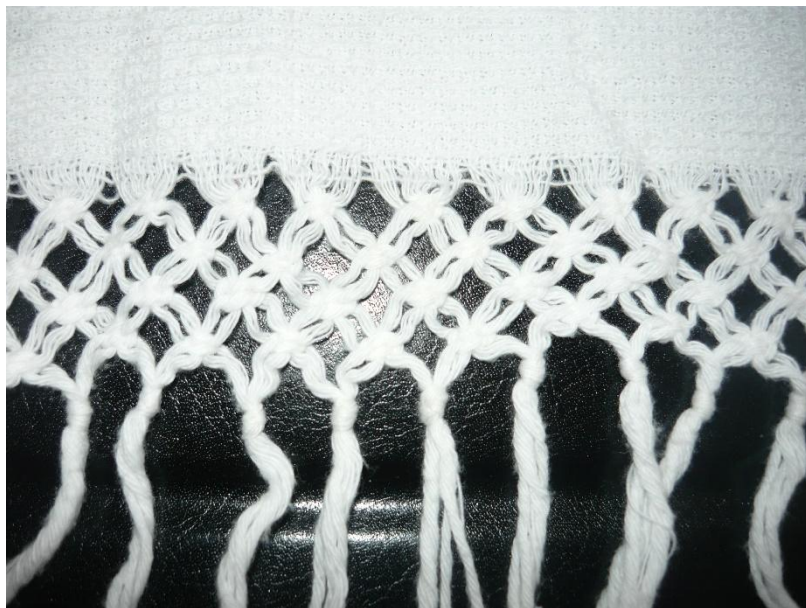
6. kép: Szakajtókendő, piros-fehér csíkozással díszített, aszúrral szegett. Debreczeni János tulajdona.

7. kép: Magyar komakendő, piros szedett díszítéssel, Debreczeni János tulajdona.

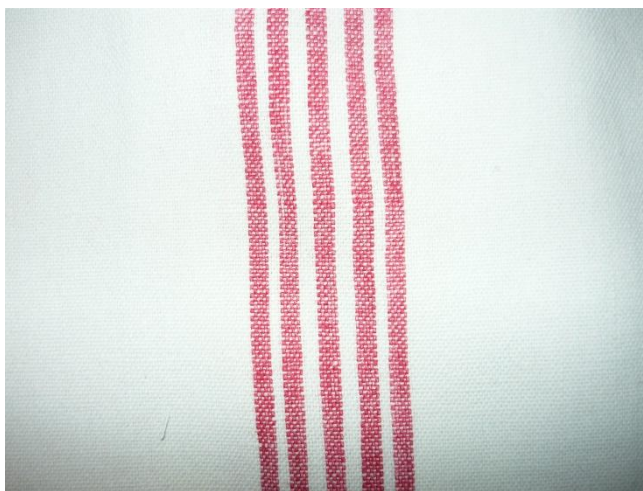
A törülközők mindennapra szánt darabjai általában keskenyebb vert- vagy duplacsíkkal díszítettek. A rojtozott végű dísztörülközőket gazdagabban díszítették, díszítményként

valamilyen szedettes motívumot alkalmaztak, a végén kötözött rojttal látták el, ezek a tisztaszobában lógtak az esztergályozott törülközőtartón.

8. kép: Magyar dístörülköző, piros szedett díszítménnyel, kötözött rojttal, Debreczeni János tulajdona.

Lakodalmakon, keresztelőkön és egyéb ünnepélyes alkalmakon nélkülözhetetlenek voltak a nagyméretű (120 x160 cm), vagy olykor nagyobb méretű abroszok. Az abroszok voltak a háziasszonyok büszkeségei. Kevésbé voltak díszesek a kenyérsütéskor, tarhonyaszárításkor használt sütőabroszok, ezek általában csak a két végén voltak díszítve. Ennél is szerényebb díszítésűek voltak a négyzet alakúra méretezett batyus abroszok, ezekbe a két végén szerény csíkkal díszített abroszokba kötötték a piacozás alkalmával használt kosarat.

9. kép: Magyar csíkos tarhonyaszárító abrosz, két szélből varrt, Debreczeni János tulajdona.

10. kép: Magyar szedett abrosz, fogazással díszített, eredeti darab alapján újrászöve, Debreczeni János tulajdona

11. kép: Két részből szőtt mezőberényi magyar szedett abrosz piros szimmetrikus mintázattal, Debreczeni János tulajdona.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

A mezőberényi magyar szöttesek sokszínűségük, és eredetiségük miatt megérdemlik, hogy az értéktárba kerüljenek. Összehasonlítva a Békés megyei magyarok lakta településeinek magyar szöttek hagyományival, számos ponton mutat hasonlóságot. Amennyi hasonlóság, legalább annyi eltérés is található köztük. Annak ellenére, hogy Mezőberényben a három nemzetiség (magyar, német, szlovák) egymás mellett élt, mindhárom közösség eléggé zárt volt, ezért sikerült az idetelepüléskor magukkal hozott tudást megőrizni, azt kiteljesíteni. A későbbi vegyes házasságok utáni keveredések nyomai is fellelhetők a szöttesekben, de ez a keveredés hozzávetőlegesen egyszerre jelent meg a Mezőberényben fejlődésnek indult textilipari üzemek, takácsműhelyek beindulásával.